

EGY EGET KÉMLELŐ SZERZETES

Jézus Társaságának, a jezsuita rendnek a hit védelmezése és terjesztése mellett szinte 1540-es alapítása pillanatától célja volt a világi tudományok művelése, az újkorban oly gyorsan gyarapodó ismeretek nyomon követése. Ennek alapja az volt, hogy a keresztény ember örök feladata mindenben Istent keresni, így a rend tagjai között számos kiváló természettudóst, matematikust, fizikust, botanikust, térképészt és más szakembert találunk. Ez a hagyomány leginkább a csillagászatban, mint a teremtett világot a legtágasabban szemlélő tudományban találta meg a hit ügyéhez különösen is illő szakterületet. Így a 16. század végétől sorra jelentek meg jezsuita kollégiumok tetőszerkezetén a csillagvizsgáló tornyok és kupolák, és *Christoph Clavius*tól kezdve rendtagok egész sora írta be nevét a csillagászat történetébe. Magyarországon a hazai csillagászat egyik megteremtőjével, *Hell Miksával* kezdődött a történet.

◆ Anyakönyvben rögzített neve *Rudolf Maximilian Hell* (pontosabban Höll, mert a család csak az ő fiatalkorában változtatott nevet), a felvidéki Selmechányán született 1720-ban. Maga a família németajkú volt, édesapja, *Matthias Cornel Höll* tanult ember, bányamérnök, bányamester, édesanyja városi német polgárlány. Huszonkét gyermeket neveltek, közöttük a legkisebbként Maximiliánt, Miksát, aki a szerzetesi hivatást választotta, így tizennyolc évesen Trencsényben belépett a jezsuita rendbe. Az újoncú után Bécsbe került filozófiát tanulni, ami ebben az időben magába foglalta az elemi természettudományos ismereteket, matematika, fizika, föld- és vegytan elsajátítását is.

Szabadidejében is matematikával, mechanikával, geográfiával foglalkozott, és ekkor talált rá igazi hivatására, a csillagok világának tanulmányozására.

Amikor csak tehetette, nap- és vízórákat tervezett, föld- és éggömböket szerkesztett, elsajátította a csillagász számára nélkülözhetetlen matematikai tudást, rendszeresen látogatta az egyetem obszervatóriumát, 1744–45-ben pedig a csillagda vezetője, *Joseph Franz* vezette be az asztronómia rejtelseibe. 1746-ban került Lőcsére, az ottani jezsuita kollégiumba, ahol latint, görögöt, történelmet, földrajzot és matematikát tanított. Két próbaév után tért vissza Bécsbe, hogy teológiai tanulmányokkal fejezze be a rendi képzést, közben a bányakamara felkérésére matematikai és bányamérnöki ismereteket oktatott a helyi akadémián. Ettől az időtől kezdve már nem is németnek, hanem magyarnak vallotta magát, ez a magyarságtudat pedig, bár műveit mindvégig latin és német nyelven írta, élete végéig elkísérte.

1751-ben szentelték pappá és tett örökfogadalmat, majd előljárói Nagyszombatba küldték, ahol a tanári munka mellett az egyetemi csillagvizsgáló vezetését bízták rá. Már a következő esztendőben átkerült Kolozsvárra, ahol a rendi kollégiumban matematikát és mechanikát, elemi fizikát tanított, majd a bécsi egyetemen vezette az obszervatóriumot. Mechanikát is tanított, közben pedig egyre

jelentősebb csillagászati számításokat publikálva nemzetközi hírnevet szerzett magának. Gyakran utazott konferenciákra, több tudóstársaság is soraiba választotta. Élete talán legnagyobb lehetősége 1768-ban érkezett el.

KÉT MAGYAR A SARKKÖRÖN

Ebben az időben egy ritka jelenség, a Vénusznak a Nap előtti átvonulása tartotta izgalomban a tudományos világot, amelyet a következő nyárra vártak, és tudóscsoportok készültek a nagy esemény megfigyelésére. Hell ekkor felkérést kapott VII. Keresztély dán királytól, hogy a legjobb helyről, az akkor dán korona alá tartozó Észak-Norvégiából figyelje meg a nagy eseményt. Rendtársa, az ugyancsak polihisztor, csillagász, nyelvész Sajnovics János társaságában indult útnak, és a messzi északon, Vardö szigetén figyelte meg 1769. június 3-án a Vénusz átvonulását a Nap előtt. Ebből sikerült kiszámítania a Nap és a Föld közötti távolságot. Bár számításait akkoriban több kolléga is kétségbe vonta, ma már tudjuk, hogy kapott eredményei a korabeli tudomány felkészültségéhez képest meglepően pontosak voltak.

A sarkkörön töltött idő alatt nemcsak az eget figyelték, hanem felkeresték a helyi lapp közösségeket is, tanulmányozták nyelvüket, szokásaikat, kultúrájukat, és az itt szerzett tapasztalatok alapján született meg Sajnovics nevezetes elmélete a lapp-magyar nyelvrokonságról.

A FÖLDÖN ÉS A HOLDON

A következő két évtized Hell számára a rendszeres, szorgos munka ideje volt. Gyakran utazott, folyamatosan publikált, csillagászati évkönyvet szerkesztett, kidolgozta a földrajzi szélesség meghatározásának a korábbinál pontosabb eljárását. Bár javarészt Bécsben élt, gyakran fordult meg Magyarországon, és közreműködött az egri, a budai és a gyulafehérvári csillagvizsgáló megalapításában.

Komoly lelki traumát jelentett számára a jezsuita rend 1773-as feloszlata, de tovább dolgozott az egyetemen. Szerkesztett térképeket, valamint kidolgozott egy magnetikus gyógykúrát, amelynek segítségével az emberi testre helyezett mágnesek révén bizonyos szív-működési

rendellenességeket sikerült kielégítő határfokkal kezelnie, gyógyítania. Idővel tagja lett a koppenhágai, stockholmi, göttingeni akadémiáknak, miközben egész működésével a tudomány ügye mellett, rendje jelmondatának megfelelően, Isten nagyobb dicsőségét szolgálta. Egy hideg napon, amikor vendégeket kalauzolt birodalmában, a csillagdában, megfázott, és tüdőgyulladásban meghalt 1792. áprilisában, Bécsben. Sírja a császárváros mellett, Maria Enzensdorffban van. Emlékét ma is ápolja a nemzetközi és hazai tudománytörténet, számontartja egyháza és szerzetesrendje, nevét a Holdon egy kráter, az űrben pedig a 3727-es katalógusszámú, Maxhell kisbolygó őrzi. ♦